

Andre verdenskrig

Fra Wikipedia - den frie encyklopedi

22. desember 2007

Denne teksten er en lett modifisert utgave av bokmål- og riksmålsutgaven av Wikipedias artikkel om den andre verdenskrig. Det spesielle med internetleksikonet Wikipedia er at alle kan bidra med innhold. Dette gjør at man må lese Wikipedia med en viss kritisk sans, men kvaliteten på Wikipedia er likevel jevnt over høy. For mer om Wikipedia, se Wikipedias egen presentasjon på <http://no.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Om> .

Alt innhold i Wikipedia kan fritt distribueres videre, også i modifisert form. Dette er mulig siden alt innhold er lisensiert under GNU Free Documentation License. Hele lisensteksten finner du bakerst i dette dokumentet.

Dette dokumentet er satt i L^AT_EX, og kan lastes ned fra Wikipedia på adressen <http://no.wikipedia.org/wiki/Media:ww2-no.pdf> .

Innhold

1	Forspillet	4
1.1	Tysk ekspansjon i Europa før krigsutbruddet	6
1.2	Japans ekspansjon på det asiatiske fastland	7
2	Invasjonen av Polen	8
3	Vinterkrigen: Finland angripes av Sovjetunionen	8
4	Angrepet på Norge og Danmark	9
5	Vestfronten 1940	10
6	Slaget om Storbritannia	11
7	Slaget om Atlanterhavet	13
8	Kampene i Nord-Afrika: Fra Sidi Barrani til El Alamein	14
9	Aksemaktene erobrer Balkan	16
10	Tyskland angriper Sovjetunionen	16
11	Japan angriper vestmaktene	17
12	Den tyske fremgangen stoppes ved Stalingrad	18
13	Den endelige løsning: Tyske planer for det okkuperte Europa	22
14	Afrika vinnes av de allierte	22
15	Den japanske fremgangen stoppes	23
16	Sovjetisk fremgang i øst	23
17	Luftkrig over Tyskland	24
18	Felttoget i Italia	25
19	Invasjonen i Normandie	26
20	Tyskland mister kontrollen over Øst-Europa	27

21 Amerikansk erobring av Stillehavet	28
22 Tysklands nederlag	28
23 Japan kapitulerer	29
24 Krediteringer	31
24.1 Tekstforfattere	31
24.2 Bildeliste	31
25 GNU Free Documentation License	32

Den andre verdenskrig er den mest omfattende militære konflikt i verdenshistorien, og involverte en stor del av verdens land og ble utkjempet samtidig i flere verdensdeler. Selv om det hadde vært krig i Asia siden 1931, er det den mest utbredte oppfatning blant faghistorikere og folk flest at andre verdenskrig brøt ut 1. september 1939, da Tyskland invaderte Polen med påfølgende krigserklæringer fra Storbritannia og Frankrike.

Krigen ble utkjempet av to grupperinger: aksemaktene, som bestod av Tyskland, Italia, Japan og deres forbundsfeller, og de allierte, Storbritannia (1939), Canada (1939), USA (1941), Sovjetunionen (1941), Frankrike (1939), Kina (1939) og deres forbundsfeller.

Den andre verdenskrig varte frem til 1945, og endte med aksemaktenes totale nederlag. I løpet av krigen hadde hele 60 millioner mennesker mistet livet, noe som gjør andre verdenskrig til historiens blodigste konflikt.

1 Forspillet

Tysklands nederlag i første verdenskrig hadde ført til en dyp politisk og økonomisk krise i landet. Fredsavtalen etter første verdenskrig, Versailles-traktaten påla Tyskland svært høye krigserstatninger, samtidig som inntjenning til disse ble vanskeligere da landet samtidig mistet sine (få) oversjøiske kolonier. Både kapitulasjonen, som ga næring til forestillinger om indre svik som i Dolkestøtlegenden, og de harde vilkårene i Versailles-traktaten ble opplevd som ydmykende i Tyskland, i hvert fall i nasjonalistiske kretser. Samtidig manglet Tyskland demokratiske tradisjoner, slik at mellomkrigstiden var preget av stadig problemer i den såkalte Weimarrepublikken, med store politiske motsetninger, økonomisk kaos, sosial uro og gatekamper, særlig mellom kommunister og de såkalte frikorpsene.

Den verdensomspennende økonomiske krisen som tok til i 1929 rammet Tyskland hardt. Denne krisen var en av de mange faktorer som gjorde det mulig for Adolf Hitler å komme til makten i Tyskland i januar 1933. Hitler satte straks i gang Tysklands omveltning mot et totalitært samfunn, der all makt lå i nasjonalsosialistenes hender. Hitler skapte det han kalte et «tredje rike», et ensrettet Tyskland der politisk opposisjon ble forbudt, jødene ble forfulgt og media ble strengt kontrollert.

Allerede i oktober 1922 hadde Benito Mussolini og hans fascister kommet til makten i Italia, etter den såkalte marsjen mot Roma. Mussolini gjorde gradvis Italia om fra et demokrati til et diktatur, der all makt lå samlet hos føreren på samme måte som i Tyskland.

Etter at Hitler hadde kommet til makten, begynte han å undergrave Versailles-traktatens militære restriksjoner og styrkemessige begrensinger.

Figur 1: Fra øverst til venstre: De allierte går i land i Normandie på D-dagen. SS-tropper marsjerer i Dornbirn i Østerrike. Porten i Auschwitz. Atombomben over Nagasaki. Det sovjetiske flagget over riksdagsbygningen i Berlin

I 1935 ble verneplikten gjeninnført, samtidig med en voldsom økning av forsvarsbudsjettet. Den viktigste arkitekten bak disse økonomiske disposisjonene i en i teorien konkurs stat var Hjalmar Schacht. I 1936 gikk Hitler inn i Rhinland, et område Versailles-traktaten krevde skulle være demilitarisert. Traktaten satte et tak på 100 000 tyske soldater, men etterhvert var dette nesten bare offiserer, slik at en relativt raskt klarte å absorbere det sterke økningen som kom utover 1930-tallet. I tillegg la barne- og ungdomsorganisasjonene sterk vekt på fysisk fostring og militær trening, slik at overgangen til regulær militær opplæring ble mindre enn vanlig.

Mussolini hadde også store utenrikspolitiske ambisjoner. Han sørget for å befeste grepet Italia hadde på kolonien Libya, og i oktober 1935 invaderte han og erobret Etiopia. I april 1939 var turen kommet til Albania, som også falt under italiensk styre.

Den spanske borgerkrigen brøt ut i 1936. Den høyreorienterte general Francisco Franco kjempet mot den spanske regjeringen, med støtte fra Italia og Tyskland. Frivillige fra hele Europa kjempet på begge sider, men hovedsakelig for regjeringen. Franco vant likevel krigen i 1939, mye takket være massiv hjelp fra Italia og Tyskland. Det tyske Luftwaffe deltok aktivt i kampene ved strategisk bombing av Guernica og Madrid.

1.1 Tysk ekspansjon i Europa før krigsutbruddet

I mars 1938 kom det tyske Anschluss av Østerrike. Hitler krevde at Østerrikes kansler Kurt Schuschnigg skulle gi fra seg makten til østerrikske nasjonalistiske, og sendte samtidig militære styrker inn i landet. Schuschnigg, som forsto at vestmaktene ikke ville komme ham til unnsetning, gav opp slik at de tyske styrkene uten motstand kunne besette Østerrike og innlemme landet i det tyske riket.

Hitler utnyttet Frankrike og Storbritannias appeasement-politikk til å utvide riket ytterligere. Hitlers neste krav var at den tsjekkoslaviske provinsen Sudetenland skulle overføres til Tyskland, da denne besto hovedsakelig av etnisk tysk befolkning og hadde vært tysk område fram til 1918. Området var imidlertid mest viktig av økonomiske og militærstrategiske årsaker, særlig for tsjekkerne. Gjennom Münchenavtalen den 30. september 1938 godtok Storbritannias statsminister Neville Chamberlain og Frankrikes statsminister Édouard Daladier at Sudetenland skulle tilfalle Tyskland. I mars 1939 brøt imidlertid Hitler avtalen ved å okkupere resten av Tsjekkoslovakia, og gjorde området til et tysk protektorat.

Vestmaktene erkjente nå at de ikke kunne stole på avtaler med Hitler og gjorde det klart at de ikke kunne tolerere flere utvidelser av Tyskland. Hitler krevde imidlertid at grensen mot Polen skulle revideres for å fange

opp den tyske befolkningen der. Hovedinteressen for Hitler var byen Danzig (Gdansk). Denne byen hadde status som fristad, til tross for at flertallet i byen var etniske tyskere. Hitler brukte dette som argument for å innlemme byen i Tyskland, men Frankrike og Storbritannia garanterte nå for Polens sikkerhet. Den andre verdenskrig begynte i Europa den 1. september 1939 da Tyskland invaderte Polen.

1.2 Japans ekspansjon på det asiatiske fastland

Det japanske nærværet i Kina begynte i 1931, da japanerne etablerte satellittstaten Mandsjukuo i Mandsjuria. Japanernes ambisjoner strakte seg imidlertid lengre enn Mandsjuria, og i 1937 satte de i gang en invasjon i full skala av Kina.

Kina var på denne tiden rammet av en borgerkrig mellom nasjonalistene under Chiang Kai-shek, og kommunistene under Mao Zedong. Selv om disse la den interne striden på hylla da japanerne angrep, var kineserne et lett bytte for den japanske hæren. I løpet av 1937 ble Shanghai, Nanjing og Shanxi med letthet erobret.

Etter hovedstaden Nanjings fall i desember ble byens innbyggere utsatt for et seks uker langt terrorregime ofte omtalt som Nanjingmassakren. I løpet av disse ukene ble byen plyndret av den japanske hæren, samtidig som store mengder sivile ble voldtatt og drept. Antallet døde under denne massakren anslås til flere hundre tusen mennesker.

Utover i 1938 fortsatte den japanske fremgangen, samtidig som de kinesiske troppene trakk seg lenger og lenger innover i landet. Med på veien tok kineserne med seg krigsviktig industri og kompetanse, og etablerte et provisorisk hovedsete i Chóngqìng.

I mai 1939 ble det uro langs den japansk-sovjetiske grensen, da japanske styrker gikk inn på sovjetisk territorium. Begge sider samlet sammen store hærstyrker, og i august utviklet uroen seg til et regulært slag. Under ledelse av general Georgij Zjukov vant sovjeterne en knusende seier, noe som førte til at japanerne måtte be om en våpenhvileavtale den 16. september. Dette nederlaget gjorde at den japanske ledelsen gikk bort fra ideen om en mulig invasjon av Sovjetunionen og erobringen av Sibir, og heller vendte blikket sørover mot det franske Indokina og spesielt det oljerike nederlandske Ostindia.

2 Invasjonen av Polen

Som en reaksjon på den tyske invasjonen to dager før, erklærte Frankrike og det britiske imperiet Tyskland krig den 3. september. Dette var i henhold til garantiene de hadde gitt om Polens uavhengighet.

De polske styrkene hadde små sjanser mot det tyske militærmaskineriet. Tyskland angrep fra nord, vest og sør, og med tallmessig overlegenhet og den nyutviklede lynkrigsdoktrinen kom store deler av Polen raskt under tysk kontroll.

Den 17. september ble også Polen invadert fra øst av Sovjetunionen, i samsvar med den hemmelige delen av Molotov-Ribbentrop-pakten. Den polske regjeringen rømte etter dette landet via Romania, men den polske motstanden fortsatte frem til 6. oktober da de siste lommene av polsk motstand gav opp.

Etter felttogets slutt ble Polen delt i to. Den østlige delen ble innlemmet i Sovjetunionen, og de vestlige delene ble innlemmet i Tyskland. Restene av Polen ble styrt av tyskerne gjennom det såkalte Generalguvernementet.

De polske styrkenes kapitulasjon avsluttet ikke polakkenes krigsinnsats. Både deler av den polske hæren og marinen kom seg over til Storbritannia, der de fortsatte å kjempe på alliert side krigen ut.

3 Vinterkrigen: Finland angripes av Sovjetunionen

Den 30. november gikk Sovjetunionen til angrep på Finland, noe som førte til at Sovjetunionen ble ekskludert fra Folkeforbundet. Bakgrunnen for angrepet var sovjetiske krav som blant annet gikk ut på at finnene måtte trekke seg tilbake fra grensen mot Leningrad, et krav finnene avslo. Det finske avslaget gav Stalin påskuddet han trengte til å invadere nabolandet.

Sovjetunionen satte inn hele 450 000 mann i angrepet, mot finnenes 250 000. Overlegenheten i antall gjorde likevel at Den røde armé ikke seiret så lett som forventet. Under den uvanlig harde vinteren 1939-40 ble de sovjetiske tapene derimot svært store. Stalins utrenskninger noen år i forveien hadde kostet den røde armé 80 % av offiserene, noe som førte til at de sovjetiske styrkene led under dårlig lederskap. I flere slag, blant andre slaget ved Suomussalmi, ble hele sovjetiske divisjoner utslettet.

Angrepet på Finland førte til stor sympati for finnenes sak i resten av verden. Frivillige fra Finlands naboland, spesielt Sverige, kjempet på finnenes side mot den sovjetiske krigsmakten. Regjeringene i Frankrike og Storbritannia vurderte også å gripe inn til fordel for finnene.

Utover i 1940 ble imidlertid overmakten for stor. Sovjetiske styrker hadde

endelig greid å trenge gjennom Mannerheimlinjen, samtidig som hjelpen fra vestmaktene lot vente på seg. I slutten av februar innledet den finske regjeringen forhandlinger om en fredsavtale, og med freden i Moskva den 7. mars måtte finnene avstå betydelige deler av territoriet til Sovjetunionen.

Figur 2: To diktatorer møtes i det okkuperte Jugoslavia: Til venstre Italias Benito Mussolini, til høyre Tysklands Adolf Hitler

4 Angrepet på Norge og Danmark

For å sikre nordflanken, malmforsyningen over Narvik og gode muligheter for u-båtbaser invaderte Tyskland Norge og Danmark den 9. april 1940. Angrepet var historiens første integrerte luft, sjø- og landangrep under en kommando, general Nikolaus von Falkenhorst. Danmark hadde ingen sjanse til å stå i mot den tyske invasjonen, og etter mindre trefninger langs grensen overgav den danske regjeringen seg mot å få beholde et indre selvstyre.

Invasjonen av Norge innebar tyske angrep på Oslo, Kristiansand, Stavanger, Bergen, Trondheim, Narvik og Egersund. Etter at norske styrker senket den tyske krysseren «Blücher» i Drøbaksundet der 1000 tyskere omkom, ble imidlertid erobringen av Oslo utsatt, noe som gav kongen og regjeringen

tid til å evakuere. Med unntak av erobringen av Oslo og kampene i de områdene hvor det ble mobilisert eller hvor mobiliserte styrker kjempet hadde de tyske styrkene relativt små problemer med å besette Sør-Norge. Det tyske flåte-angrepet på Norge kostet den tyske Kriegsmarine så store materielle tap at den aldri kom seg ordentlig etter dette, noe som hjalp den allierte krigsinnsatsen betydelig, allierte marinefartøyer klarte blant annet å senke to tyske kryssere og 10 destroyere.

Narvik ble besatt av de tyske angriperne den 9. april, men den norske 6. divisjon greide sammen med britiske, franske og polske styrker å gjenerobre byen den 28. mai. Dette var Tysklands første nederlag under krigen, og ble en viktig moralsk seier for de allierte. Gleden ble imidlertid kortvarig, siden situasjonen i fastlands-Europa førte til at allierte styrker måtte trekke seg ut av byen.

Den vanskelige situasjonen på kontinentet gjorde at de allierte styrkene måtte trekkes ut fra Norge i starten av juni, og uten fremmed støtte måtte Norge oppgi kamphandlingene på norsk jord. Kongen og regjeringen dro imidlertid i eksil i Storbritannia, slik at de med base i London kunne fortsette motstandskampen mot den tyske okkupasjonen.

5 Vestfronten 1940

Krigens første åtte måneder var preget av stillstand på vestfronten. Denne fasen av krigen har blitt kjent som skyggekrigen, da hverken de allierte eller Tyskland foretok offensive handlinger i denne sektoren. Noen små sammenstøt skjedde allikevel, uten at disse var av alvorlig karakter og fikk følger for den stillesittende situasjonen.

Stillstanden endte i mai 1940 da Tyskland satte i gang offensiven mot Benelux og Frankrike. Om morgenen den 10. mai angrep tyske fallskjermso-l-dater Belgia og Nederland, støttet av panserdivisjoner. Dette angrepet førte til at allierte styrker trakk nordover, da hærledelsen forventet en tysk repetisjon av Schlieffen-planen brukt under første verdenskrig.

Da det tyske angrepet på Frankrike kom den 13. mai, var hovedtyngden av angrepet i Ardennene. Dette kom uventet på de allierte, som hadde vurdert terrenget i området som uegnet til panserkrigføring. Ved å legge angrepet til Ardennene unngikk også tyskerne den tungt befestede Maginotlinjen, som gikk langs den tysk-franske grensen.

Etter å ha fått et gjennombrudd i sentrum satte de tyske panserstyrkene full fart mot den engelske kanal. Den 20. mai var de britiske styrkene i nord isolert fra den franske hovedstyrken, og forsvaret av Frankrike klappet raskt sammen. Den britiske ekspedisjonsstyrken var etter dette fanget ved

Dunkerque, men i en utrolig evakueringsmanøver fikk man reddet restene av styrken tilbake til Storbritannia i begynnelsen av juni.

Fra den 10. juni deltok også Italia i krigen. Samme dag evakuerte den franske regjeringen Paris, og den 22. juni kapitulerte Frankrike. Tyskland besatte etter dette det nordlige Frankrike samt hele Atlanterhavskysten, samtidig som et tyskvennlig regime, Vichy-regimet, ble innsatt i sør under ledelse av marskalk Pétain.

De allierte nederlagene førte til at den britiske statsministeren Neville Chamberlain måtte gå av. Han ble erstattet av Winston Churchill. Churchill nektet å gi opp krigen mot Tyskland på tross av bortfallet av sin viktigste allierte, og fikk støtte fra den franske offiseren Charles de Gaulle, som med sine frie franske styrker ville fortsette kampen mot tyskerne.

6 Slaget om Storbritannia

Storbritannia sto nå alene igjen som Tysklands motstander i krigen. Hitlers plan om å invadere Storbritannia, Operasjon Sjøløve, krevde tysk luftherredømme over det sørlige England. Dette motiverte slaget om Storbritannia, en luftoffensiv der Luftwaffe skulle tvinge britene ut av krigen.

Luftslaget tiltok sommeren 1940. I slagets første fase var britiske flyplasser og radarstasjoner langs kysten tyskernes primære mål. På tross av store tyske tap førte denne strategien frem. Da toktene var på sitt mest intense i andre halvdel av august var det britiske luftforsvaret Royal Air Force (RAF) nær ved å gi opp flybasene i det sørlige England.

Etter et feilslipp, gjort av et britisk bombefly, som ble oppfattet som et bombeangrep på Berlin i slutten av august gav Hitler den 4. september ordre om at Luftwaffe skulle svare med gjengjeldelsesangrep mot London. Den 7. september satte den tyske ledelsen denne ordren ut i livet og begynte å bombe større britiske byer. Da var man gått bort fra ideen om en invasjon av Storbritannia, og ønsket heller å «bombe britene til overgivelse».

Dette skiftet i strategi gav RAF tiden de trengte til å bygge seg opp igjen. Den 15. september ble to store tyske raid stoppet over London, og de tyske tapene gjorde at de heretter holdt seg til angrep nattetid.

Mot slutten av 1940 og inn i 1941 fortsatte de tyske luftangrepene, selv om planene om invasjon nå var skrinlagt for godt. Slaget om Storbritannia sluttet ut i 1941 da de tyske skvadronene ble overført til andre fronter og andre oppgaver. Bombingen hadde da tatt livet av nesten 30 000 briter og skadet like mange.

Figur 3: Propagandaplakat etter slaget om Storbritannia med Churchills berømte takk til de engelske jagerflygerne som man anså hadde reddet landet fra invasjon

7 Slaget om Atlanterhavet

Øynasjonen Storbritannia var avhengig av import av matvarer og andre livsnødvendigheter fra imperiet. Denne trafikken søkte den tyske Kriegsmarine å stoppe.

Ved krigsutbruddet hadde tyskerne få skip i Atlanterhavet. Lommelagskipet «Admiral Graf Spee» opererte imidlertid i Sør-Atlanteren, der det fra september til desember senket ni allierte handelsskip. Trusselen mot konvoiene i Sør-Atlanteren gjorde at britene satte inn store ressurser på å få stoppet «Admiral Graf Spee», og den 13. desember ble det tyske skipet sterkt skadet av de britiske krysserne «Ajax», «Achilles», «Exeter» og «Cumberland» utenfor Montevideo. Kaptein Langsdorff tok skipet inn til Montevideo for reparasjoner, men måtte forlate havnen, og valgte å senke skipet selv.

Den tyske marinens hovedstrategi var å sulte ut britene ved hjelp av ubåter, en velkjent metode de også hadde brukt under første verdenskrig. Etter erobringen av Frankrike og Norge hadde Tyskland fått tilgang på så mange atlanterhavshavner at britene ikke lenger kunne hindre de tyske ubåtene adgang til Atlanteren. Nye og større tyske ubåtmodeller gjorde også at de kunne operere i de delene av Atlanterhavet der britene ikke kunne sette inn luftstøtte til fordel for de allierte handelsskipene.

Britene hadde på sin side flere mottrekk mot den stadig voksende ubåtfaren. Handelsskip ble organisert i konvoier slik som under første verdenskrig, der hver konvoi fikk væpnet eskorte. Jagerne som ledet ubåtjakten ble utstyrt med sonarer, samtidig som det nye våpenet Hedgehog ble utviklet. Hedgehog viste seg å være langt mer effektiv enn de tidligere synkeminene, og førte til at overtaket i sjøkrigen gikk til de allierte.

I mai 1941 dro det tyske slagskipet «Bismarck» på tokt i Atlanterhavet. Etter å ha senket det britiske skipet «Hood» utenfor Island den 24. mai, ble «Bismarck» angrepet og satt ut av spill to dager senere. Den 27. mai ble «Bismarck» senket av en britisk flåte ledet av flaggskipet «King George V».

USA trådte inn i krigen i desember 1941 etter et japansk angrep på Pearl Harbor, den største amerikanske flåtebasen i Stillehavet. Med dette fikk de tyske ubåtene mange nye angrepsmål: I løpet av en knapp måned i starten av 1942 senket tyske ubåter hele 156 939 tonn amerikanske skip utenfor kysten av USA, og det uten egne tap. Denne nedslaktingen foregikk hele første halvår av 1942, før sjefen for ubåtvåpenet, Karl Dönitz, trakk ubåtene sine tilbake til Nord-Atlanteren for å fortsette operasjonene der.

Utover i krigen ble forholdene vanskeligere og vanskeligere for de tyske ubåtene. Forbedrede allierte doktriner og våpen, sammen med det etterhvert totale allierte luftherredømmet, gjorde at ubåtene utviklet seg til rene dødsfeller. Av totalt 40 000 mann som tjenestegjorde på tyske ubåter omkom hele

28 000.

Slagskipet «Scharnhorst» var et av de tyske skipene som utgjorde en alvorlig trussel mot konvoiene. Britene fikk sjansen til å eliminere trusselen da «Scharnhorst» julaften 1943 gikk ut for å senke en alliert konvoi til Russland. Tyskerne visste ikke at det britiske slagskipet HMS «Duke of York», krysseren «Jamaica», «Stord» og tre andre allierte jagere fulgte konvoien på avstand den 26. desember 1943. «Scharnhorst» trakk seg tilbake etter første angrep, men så tok den 36 knop raske torpedojageren «Stord» opp forfølgelsen. Snart kom de britiske fartøyene til assistanse, og «Scharnhorst» ble senket om lag 60 nautiske mil utenfor Nordkapp.

Den siste tyske trusselen mot alliert skipsfart var slagskipet «Tirpitz». «Tirpitz» lå i norsk farvann i Nord-Norge, og selv om det sjelden dro ut på tokt var det en kontinuerlig fare for de allierte konvoiene til Sovjetunionen i Nordishavet. I 1943 og 1944 gjorde de allierte flere forsøk på å senke «Tirpitz», noe som ikke lyktes før november 1944 da det endelig ble senket av et britisk luftraid utenfor Tromsø.

8 Kampene i Nord-Afrika: Fra Sidi Barrani til El Alamein

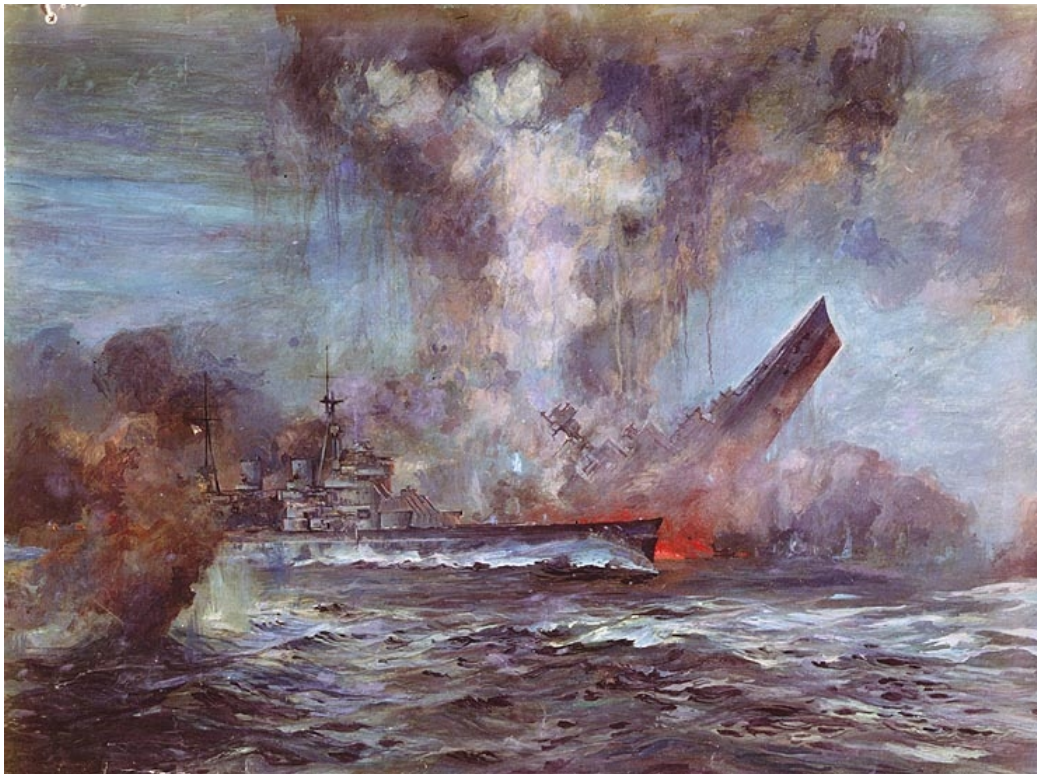
I september 1940 satte 500 000 italienske tropper seg i bevegelse inn i britisk-kontrollert Egypt. De rykket fort 100 kilometer inn i landet, og erobret Sidi Barrani der de satte opp defensive stillinger.

Med bare 20 000 soldater gikk nå britene inn i en overraskende motoffensiv, kjent som Operasjon Compass. Dette ble en stor suksess, store deler av den italienske hæren overgav seg mens britene rykket inn i Libya og erobret den østlige delen av landet.

I februar 1941 måtte tyskerne gripe inn til fordel for sine italienske allierte. Under ledelse av Erwin Rommel ble Afrikakorpset organisert og sendt til Libya. Afrikakorpset gjenvant territoriet italienerne hadde mistet, men i en alliert motoffensiv i november ble aksemaktenes styrker igjen kastet tilbake.

Sommeren 1942 satte Rommel i gang en ny offensiv. De tyske styrkene gjenerobret Libya, og dyttet den britiske åttende armé tilbake inn i Egypt. I hele juli raste det første slaget om El Alamein, et slag som stoppet den tyske fremrykningen.

De britiske styrkene fikk nå en ny leder i general Bernard Law Montgomery. Under hans ledelse vant britene det andre slaget om El Alamein i oktober og november, og begynte å presse Rommel vestover.

Figur 4: Skipet HMS «Hood» symboliserte Det britiske imperiets maritime makt, og var kjent som «The Mighty Hood». Da skipet gikk ned i kamp med det tyske slagskipet «Bismarck» ble det britiske folk sjokkert, og Churchill gav ordre om at «'Bismarck' må senkes for enhver pris». Dette maleriet, malt av J.C. Schmitz-Westerholt, viser «Hood» eksplodere. I forgrunnen ses HMS «Prince of Wales»

9 Aksemaktene erobrer Balkan

Mussolini hadde i løpet av 1940 sett sin tyske allierte gå fra seier til seier, samtidig som krigsutbyttet hadde vært heller magert for Italia. Den 28. oktober invaderte derfor Italia Hellas fra Albania, men uten å ha konferert med Hitler på forhånd.

Angrepet ble en fiasko. Den italienske fremrykningen ble stoppet bare noen kilometer inn på gresk jord, og den 14. november gikk grekerne til motangrep. Motangrepet var i utgangspunktet vellykket, men etter å ha kastet italienerne ut av Hellas og ført kampen over på albansk territorium stoppet offensiven etterhvert opp på grunn av forsyningsproblemer.

Italia måtte nå ha hjelp av storebror Tyskland til å rette opp fadesen. Fra baser i Bulgaria invaderte tyske divisjoner Hellas den 6. april 1941, og på tross av at britene grep inn på gresk side hadde de tyske angriperne nokså små problemer med å erobre det greske fastlandet.

Samtidig gikk også aksemaktene til angrep på Jugoslavia. Den jugoslaviske hæren hadde ingen sjanser mot angrepet, som kom samtidig fra Albania, Bulgaria, Ungarn og Tyskland, og allerede etter elleve dager måtte den jugoslaviske regjeringen be om våpenhvile.

Tyskland gikk nå til angrep på den greske øyen Kreta. På grunn av de alliertes totale herredømme i Middelhavet var en invasjon fra sjøen umulig, så det ble heller satt i gang en luftlandsetting. Slaget om Kreta ble en kostbar affære for de tyske fallskjermtroppene, men etter ti dagers harde kamper kapitulerte de siste allierte styrkene på øyen den 1. juni. Den tyske erobringen hadde da kostet hele 6500 av de 20 000 soldatene som ble satt inn.

Aksemaktenes kontroll over Hellas og Jugoslavia ble aldri absolutt. Sterke geriljabevegelser opererte i begge land, og spesielt i Jugoslavia hadde disse stor suksess med motstandskampen. De jugoslaviske partisanene ble ledet av Josip Tito, og hadde på egen hånd frigjort store deler av landet da frontlinjen kom til området mot slutten av krigen.

10 Tyskland angriper Sovjetunionen

Om morgenen den 22. juni 1941 satte to og en halv million tyske og tyskallierte soldater mot Nordfronten og over grensen til Sovjetunionen. Dette innledet Operasjon Barbarossa, historiens største og blodigste militære felttog.

Den sovjetiske hæren ble tatt fullstendig på sengen. Etterretningsrapporter som advarte om store tyske troppekonsentrasjoner tett opp til grensen, var bare dager i forveien blitt avfeid av Stalin som upålitelige. Aksemaktenes styrker hadde den første tiden en enorm fremgang, mye på grunn av inkom-

petanse fra Stalin og de sovjetiske generalers side. Den røde hær var på dette tidspunkt dårlig organisert og mangelfullt utrustet. Den tyske taktikken med motoriserte bakkeenheters konsentrerte stormangrep i kombinasjon med intense flyangrep, viste seg svært effektiv i de første månedene av krigen. Stalins ordre om forbud mot all form for tilbaketrekning, medvirket sterkt til at Wehrmachts knipetangmanøvre raskt omringet betydelige sovjetiske styrker. Hele 2,4 millioner sovjet-soldater ble tatt som krigsfanger det første halvåret.

De tyske styrkene var delt i tre hoveddeler. Armégruppe Nord rykket inn i de baltiske stater, som i 1940 hadde blitt innlemmet i Sovjetunionen. I starten av september var armégruppen nådd frem til Leningrad, og innledet en beleiring av byen som skulle vare i ni hundre dager. Armégruppe Syd angrep Ukraina, og hadde som mål å nå oljefeltene i Kaukasus. Innen vinteren kom hadde denne armégruppen erobret hele Ukraina, og nådd helt til Rostov ved inngangen til Kaukasus.

Hovedtyngden av angrepet kom gjennom Hviterussland, der Armégruppe Senter rykket inn mot det russiske hjertelandet. Ved Minsk og Smolensk vant Tyskland store seirer, og rykket frem med stormskritt mot den sovjetiske hovedstaden Moskva. I starten av oktober kunne den tyske fortroppen skimte Kreml i horisonten, og situasjonen så håpløs ut for sovjeterne. Wehrmacht rakk imidlertid ikke å sette inn det siste, avgjørende støtet før vinterkulden tvang angrepstroppene til å stoppe opp. Den raske fremrykningen gjennom de enorme landområdene hadde vært svært ressurskrevende og tyskerne var ikke forberedt på vinterkrig. Mens tyskerne ventet på forsterkninger til det endelige angrepet på Moskva, fikk Den røde hær tid til å områ seg og forberede motangrep.

Slaget om Moskva skulle vare i tre måneder, og endte til slutt med sovjetisk seier. Med temperaturer omkring 30 kuldegrader slet de tyske styrkene under Fedor von Bock tungt, og da den sovjetiske kommandanten Georgij Zjukov satte inn motangrepet den 5. desember, mistet tyskerne initiativet og ble drevet tilbake.

11 Japan angriper vestmaktene

Japans militære engasjement i Kina og nærværet i Fransk Indokina hadde ført til at Storbritannia, USA og Nederland hadde sluttet å selge olje til Japan. Dette var en stor trussel for den japanske krigsmaskinen, og som et resultat av dette måtte japanerne skaffe seg olje på egen hånd. Den åpenbare løsningen på problemet var det oljerike Nederlandsk Østindia (dagens Indonesia), der den svake nederlandske eksilregjeringen neppe ville kunne stå i mot et japansk angrep. Det ble av den japanske regjeringen antatt at et slikt angrep ikke

ville bli godtatt av USA og Storbritannia, noe som gjorde det nødvendig å komme disse i forkjøpet med et overraskende angrep.

Om morgenen den 7. desember 1941 gikk den japanske marinen til angrep på den amerikanske flåtebasen Pearl Harbor. Angrepet ble noenlunde en suksess, da japanerne fikk senket atten amerikanske skip (hvorav fem slagskip), med amerikanske tapstall på 2403 mann mot bare 29 japanske fly, 5 japanske ubåter og 64 mann. Samtidig unnslopp det japanske hovedmålet, de amerikanske hangarskipene, fordi de var ute på øvelse.

Samtidig erobret også japanske styrker den britiske kronkolonien Hong Kong. Dagen etter, den 10. desember, ble de to britiske slagskipene HMS «Rpulse» og HMS «Prince of Wales» senket utenfor kysten av Britisk Malaya. Thailand ble tvunget med i krigen på japansk side, og samtidig falt de to amerikanske øyene Guam og Wake Island.

Det japanske angrepet førte til at den amerikanske Kongressen erklærte krig mot Japan den 8. desember. Tre dager senere erklærte Tyskland krig mot De forente stater, noe som førte til at de hittil uavhengige krigene i Europa og Asia ble forbundet til en global konflikt.

I januar 1942 falt i rask rekkefølge Burma og Britisk Malaya, samtidig som Ny-Guinea, Filippinene og Nederlandsk Østindia ble invadert. I februar ble den britiske bastionen Singapore erobret, noe som gjorde at 130 000 allierte soldater falt i japansk krigsfangenskap. I slaget i Javahavet i månedsskiftet februar-mars ble den allierte flåten knust, noe som brakte Nederlandsk Østindia under japansk kontroll. I løpet av våren ble også de amerikanske styrkene på Filippinene slått slik at også denne øygruppen ble kontrollert av Japan. I tillegg ble Salomonøyene okkupert, slik at øygruppen kunne brukes som base for bombefly som kunne true konvoier til Australia.

12 Den tyske fremgangen stoppes ved Stalingrad

Den sovjetiske vinteroffensiven i overgangen 1941/42 hadde ikke hatt den ønskede virkningen. Tross betydelige tyske tap, klarte Wehrmacht å etablere forsvarsstillinger fremfor å rykke bakover. Da våren kom var den tyske krigsmaskinen igjen klar til ny offensiv.

Den tyske offensiven på østfronten i 1942 fikk navnet Operasjon Blau. Det virket sannsynlig at det første målet for tyskerne ville være å erobre Moskva. Men tross advarsler fra sin generalstab valgte Hitler isteden å beordre et fremstøt i den sørlige frontsektoren, mot elven Volga og det oljerike Kaukasus. Angrepet skulle egentlig begynne i mai, men på grunn av at beleiringen av Sevastopol trakk i langdrag kom ikke offensiven i gang før den 28. juni.

De tyske, italienske, rumenske og ungarske angriperne erobret raskt sov-

jetisk territorium, og var i slutten av august kommet frem til byen Stalingrad ved bredden av Volga. Denne byen var oppkalt etter den sovjetiske lederen Josef Stalin, og hadde derfor viktig symbolverdi. Stalin beordret derfor at byen skulle holdes for enhver pris, og at alle som trakk seg tilbake skulle skytes.

Slaget om Stalingrad ble særdeles blodig. I starten hadde Wehrmacht fremgang og det lot til at byen snart ville være på tyske hender. De sovjetiske forsvarerne kjempet imidlertid med innbitt besluttomhet, og gav angriperne kamp om hver bygning. Det utviklet seg snart til en intens stillingskrig der frontlinjen bølget frem og tilbake nærmest fra time til time. Tapene på begge sider var enorme, en periode var den gjennomsnittlige levetiden til en sovjetisk nyankommen infanterist i Stalingrad under 24 timer.

I november hadde tyskerne erobret 90 % av byen. Tiden var imidlertid moden for et sovjetisk motangrep, og den 19. november ble Operasjon Uranus satt i verk. Dette motangrepet var rettet mot de ungarske og rumenske enhetene som voktet de tyske flankene, og allerede den 22. november hadde disse kollapset slik at 250 000 tyske soldater ble omringet i Stalingrad.

Hitler nektet den innesperrede tyske 6. armé å trekke seg ut, og insisterte på at slaget om byen skulle fortsette. Hermann Görings Luftwaffe opprettet en luftbro med forsyninger inn til byen, men det viste seg snart at dette langt fra var nok til å forsyne de tyske troppene. Forsyningssituasjonen for tyskerne ble snart prekær, samtidig som sovjetiske angrep stadig presset den tyske lommen sammen. Hjelpetropper som omsider ble dirigert i retning av de omringede styrkene, kom for sent og var for svake til å kunne hindre den tyske katastrofen.

I løpet av januar ble situasjonen for de omringede styrkene desperat. De var i ferd med å slippe opp for mat og ammunisjon. Soldatene var sterkt utmattet av underernæring og den intense kulden. Mange enheter hadde ikke lenger noe overnattingskvarter og måtte sove ute. Stor mangel på helsepersonell og medisiner innebar at tusener av sårede ikke lenger kunne regne med hjelp. Den 2. februar 1943 så den tyske kommandanten Friedrich Paulus seg nødt til å kapitulere. Dette markerte slutten på den tyske ekspansjonen; heretter hadde Sovjetunionen det strategiske og psykologiske overtaket på østfronten. Det er antatt at kampen om Stalingrad kostet 750 000 sovjetiske soldater livet. Wehrmacht mistet 850 000 mann.

Figur 5: Sovjetiske soldater kjemper i ruinene av Stalingrad. Den sovjetiske seieren ble et vendepunkt på Østfronten under andre verdenskrig, og gjorde at Den røde armé kunne begynne på den lange veien mot Berlin.

Figur 6: Jøder deporteres fra gettoen i Krakow. Polen hadde en stor jødisk befolkning før krigen, og var blant stedene som ble hardest rammet av nazistenes systematiske folkemord. Av en førkrigsbefolkning på over tre millioner omkom 90% av Polens jøder i Holocaust.

13 Den endelige løsning: Tyske planer for det okkuperte Europa

Allerede med okkupasjonen av Polen høsten 1939 begynte de tyske myndighetene å innføre den tyske rasepolitikken i det okkuperte området. Tyske Einsatzgruppen dro i hærens fotspor, og arresterte folk som kunne bli sett på som en trussel mot Tyskland, som for eksempel lærere og prester. Samtidig ble Polens jøder samlet i egne gettoer, og deres formuer ble beslaglagt.

Med invasjonen av Sovjetunionen sommeren 1941 ble Einsatzgruppene virkeområde utvidet dit. Hitler hadde store planer for det erobrede territoriet, og med Generalplan Ost skulle Europas slaviske og jødiske befolkning (samt andre «uønskede») fjernes eller utslettes slik at det ble plass til et stort tysk rike i øst. I de tyskoppkjuperte delene av Sovjetunionen ble én million jøder, kommunister, sigøynere og andre «undermennesker» brutalt drept.

Den 20. januar 1942 fant Wannsee-konferansen sted like utenfor Berlin. Her ble «Den endelige løsning på jødespørsmålet» diskutert, og det ble bestemt at man måtte få fortgang i utryddelsesprosessen. Flere tilintetgjørelsesleirer ble opprettet i det okkuperte Polen, den mest kjente av disse er Auschwitz-Birkenau.

Innen krigens slutt var millioner av jøder og andre blitt utryddet. Det er vanskelig å tallfeste nøyaktig hvor mange som ble drept i konsentrasjonsleirene, men mange anslår antallet drepte jøder til ca. seks millioner, og et samlet antall døde til over ti millioner.

14 Afrika vinnes av de allierte

De franske koloniene i Nord-Afrika var blitt kontrollert av Vichy-regjeringen etter Frankrikes fall. Marokko og Algerie var derfor regnet som et egnet sted for en alliert invasjon, da man antok at motstanden ville være liten her. I november 1942 ble fransk Nord-Afrika invadert, noe som også utløste et kupp mot den franske administrasjonen i området. Den franske motstanden var liten, og de allierte vant enkelt kontrollen over Marokko og Algerie.

Rommels nederlag i Egypt hadde ført til at planene om en erobring av Midtøsten måtte oppgis. Afrikakorpset satte derfor kursen vestover, og dro til Tunisia for å bekjempe de allierte invasjonsstyrkene. Den tyske motoffensiven var ganske framgangsrik, og i februar 1943 vant Rommel en stor seier mot den amerikanske generalen George S. Patton i slaget ved Kasserinepasset. Problemer med forsyningen til aksemaktene gjorde imidlertid at de tyske og italienske linjene raskt kollapset etter at Montgomery angrep i slutten av

mars. Den 13. mai måtte Afrikakorpset gi opp, og Afrika var endelig under alliert kontroll.

15 Den japanske fremgangen stoppes

Den japanske fremgangen fortsatte våren 1942. I mars og april gikk en hangarskipgruppe inn i Det indiske hav, og senket nesten 100 000 tonn allierte skip, og det bare i Bengalbukten. Hangarskipgruppen gjennomførte raid mot britiske baser på Ceylon, og tvang britene til å trekke krigsskipene sine helt tilbake til Øst-Afrika.

Samtidig intensiverte japanerne angrepet på Ny-Guinea, og planla en invasjon sjøveien av Port Moresby på Ny-Guinea. Et amerikansk gjennombrudd med dekodingen av japansk radiotrafikk gjorde at de allierte var forberedt på dette angrepet, slik at admiral Nimitz sendte en hangarskipgruppe nedover for å stoppe angrepet. Den 4. mai møttes de to styrkene i Korallhavet utenfor Australia, og i løpet av fire dager med harde kamper mistet begge sider hvert sitt hangarskip. Slaget endte i en begrenset japansk seier, men forhindret samtidig angrepet på Port Moresby.

Den japanske admiral Yamamoto ønsket nå å fullføre jobben han påbegynte ved Pearl Harbor. Planen var å erobre den lille atollen Midway, slik at amerikanerne ble fremprovosert til å sette inn hangarskipene sine mot den mektige japanske hovedstyrken. Japanerne hadde imidlertid mistet overraskelsesmomentet da amerikanerne kunne avlytte radiosambandet deres, og da angrepet kom den 5. juni var amerikanerne godt forberedt. Angrepet ble katastrofalt for Japan. Tapet av fire hangarskip samt 322 fly med erfarne piloter gjorde at styrkeforholdet i Stillehavet nå definitivt gikk i USAs favør.

16 Sovjetisk fremgang i øst

Det tyske tapet ved Stalingrad hadde flyttet frontlinjen vestover, men Ukraina var fortsatt under tysk kontroll. I februar 1943 var byen Kharkov blitt frigjort av sovjeterne, men et hurtig motangrep fra de tyske styrkene under Erich von Manstein gjorde at tyskerne gjenerobret byen i starten av mars.

Denne tyske seieren gjorde at de tyske generalene planla et nytt fremstøt, denne gangen ved Kursk. De sovjetiske styrkene hadde i denne frontsektoren en fremskutt posisjon i forhold til resten av frontlinjen, noe som gjorde dem sårbare for et tysk knipetang-angrep med en påfølgende omringning. Dette problemet var også åpenbart for den sovjetiske hærledelsen, noe som gjorde at begge sider bygget opp styrkene sine i flere måneder i denne sektoren.

Med 2700 stridsvogner, 1800 angrepsfly og 800 000 infanterister var den tyske angrepsstyrken den mektigste tyske arméen gjennom historien. Mot disse sto 1 300 000 sovjetiske infanterister, 3600 stridsvogner, 20 000 artillerienheter og 2400 fly. Dette gjorde at slaget ved Kursk ble ett av historiens største slag. Angrepet begynte den 5. juli, men kjørte seg raskt fast i den harde sovjetiske motstanden. Etter en uke kom den sovjetiske motoffensiven, og ved Prokhorovka møttes over 1500 stridsvogner til det som ble historiens største panserslag.

Etter at den tyske offensiven ble slått tilbake gikk den røde armé i gang med offensiver langs hele fronten. Kharkov ble gjenerobret samme høst, og da vinteren kom ble seks tyske divisjoner omringet ved Korsun ved Dnepr. Senere ble det også innledet en offensiv i nord, rundt Narva, noe som endelig gjorde slutt på den langvarige beleiringen av Leningrad.

17 Luftkrig over Tyskland

I krigens første år var den britiske bombekampanjen over Tyskland rettet mot tysk industri. Dette viste seg å være lite effektivt på grunn av dårlig treffsikkerhet. De tyske fabrikkene som ble ødelagt ble også raskt bygget opp igjen.

Utover i 1942 begynte Storbritannia med en ny strategi: massiv bombing av større tyske byer. Under ledelse av Arthur «Bomber» Harris ble RAFs bombeflyskvadroner bygd opp, samtidig som store ressurser ble lagt i utvikling og produksjon av nye tunge bombeflymodeller. Den britiske doktrinen gikk ut på å bruke massive formasjoner med bombefly om natten, og man la lite fokus på treffsikkerhet.

Etterhvert kom også det amerikanske flyvåpenet på banen. Amerikanerne bombet heller på dagtid, slik at presisjonen kunne bli bedre. Dette var på grunn av at amerikanerne var mer selektive i sine bombemål enn britene, de amerikanske målene var hovedsakelig ting som var viktige for den tyske krigsøkonomien slik som kraftverk, oljeinstallasjoner og industri. De amerikanske luftraidene viste seg snart å være svært kostbare, da tunge bombefly ikke kunne forsvare seg selv effektivt mot tyske avskjæringsjagere. Det var ikke før man fikk satt det langtrekkende jagerflyet P-51 Mustang i tjeneste at de allierte oppnådde luftherredømme over Tyskland, og tapene kom ned på et akseptabelt nivå.

Utover i krigen ble problemene med de allierte bomberaidene store for den tyske krigsindustrien, spesielt i Ruhr. Den viktigste effekten av de kontinuerlige bombeangrepene og de store sivile tapene var likevel knekken i den tyske kampmoralen. Spesielt var Hamburg, Köln og Kassel rammet, og

i februar 1945 rammet bombene også Dresden i noe som var en av de mer kontroversielle hendelsene i løpet av andre verdenskrig i Europa. Bombingen av Dresden var så intens at det brøt ut ildstorm i sentrum av byen.

Figur 7: Hamburg etter bombeangrepene i 1943. «Operation Gomorrah» var på den tiden historiens mest omfattende bombekampanje, og gjorde over én million mennesker hjemløse.

18 Felttoget i Italia

I juli 1943 gikk allierte tropper i land på Sicilia. De tyske og italienske forsvarerne hadde små muligheter til å stå i mot, og evakuerte til fastlandet i august. Den 3. september gikk amerikanske og britiske tropper over Messinastredet, som en fortropp til hovedangrepet på Italia som skulle komme uken etter.

Den 8. september ble en våpenhvileavtale mellom de allierte og Italia undertegnet. Dette skjedde etter at et statskupp hadde avsatt Mussolini, og den nye italienske ledelsen ønsket ikke å fortsette krigen. Den tyske hæren var imidlertid forberedt på en slik hendelse, og avvæpnet raskt den italienske hæren og besatte landet. Mussolini ble befrikket fra fangenskap av en Waffen SS aksjon ledet av Otto Skorzeny. Mussolini ble gjeninnsatt som en tysk marionett, som leder for den tyskstøttede Italienske sosialrepublikk, også kalt «Salò-republikken» etter hovedstaden Salò, en liten by ved Gardasjøen.

Terrenget i Italia gjør det til en naturlig festning og den allierte offensiven gikk tregt. Den tyske øverstkommanderende generalfeltmarskalk Albert Kesselring visste godt hvordan terrenget kunne utnyttas til forsvarernes fordel og etablerte flere forsvarslinjer på tvers av landet, hvor den såkalte «Vinterlinjen» eller «Gustavlinjen» var den sentrale. De allierte greide ikke å bryte igjennom denne, og i januar 1944 bestemte de allierte seg for å landsette styrker ved Anzio for å kunne falle de tyske forsvarerne i ryggen, men amerikansk nøling etter ilandsettelsen gjorde at mulighetene for å avskjære de tyske styrkene lenger sør gikk tapt.

Gjennom hele våren forsøkte de allierte å bryte gjennom de tyske linjene i slaget om Monte Cassino. I slutten av mai erobret polske styrker endelig Monte Cassino, og den 4. juni falt Roma.

Kampene i Italia fortsatte resten av krigen og de allierte ønsket på denne måten å binde opp mest mulig av de tyske ressursene her, for å lette trykket på de styrkene som nærmet seg Tyskland fra vest og øst.

Kesselring etablerte nye forsvarslinjer, hvor særlig «Den gotiske linjen» var den viktigste. Denne fulgte Appenninene fra sør for Rimini på østkysten, krysset mellom Firenze og Bologna, og til sør for La Spezia på vestkysten. I september 1944 brøt den tyske forsvarslinjen sør for Bologna sammen, med det var ikke før i april 1945 at det tyske forsvaret i Nord-Italia falt sammen. Generaloberst Heinrich von Vietinghoff kapitulerte for de allierte 29. april 1945.

19 Invasjonen i Normandie

I løpet av 1943 og 1944 hadde de allierte bygd opp store troppekonsentrasjoner i det sørlige England, med tanke på en invasjon av det tyskokkuperte kontinentet. Allerede i 1942 hadde kanadiske styrker gjennomført Dieppe raidet, et raid som endte i katastrofe, men som gav verdifull kunnskap om amfibieoperasjoner. Erfaringene herfra gjorde at man valgte å gå i land på strendene i Normandie, i stedet for direkte i en havneby.

Den 6. juni 1944 gikk de allierte styrkene i land i Normandie (D-dagen), under ledelse av den amerikanske generalen Dwight D. Eisenhower. De allierte møtte på hard tysk motstand, og de første to månedene hadde de allierte liten fremgang. Det var ikke før i slutten av juli at general Omar Bradley greide å bryte ut av den allierte lommen i Normandie.

Den 25. august gikk allierte styrker i land på den franske rivieraen, og kjempet seg nordover i stort tempo. Frankrike var nå tapt for Tyskland, og den 25. august ble Paris frigjort.

I september fikk general Montgomery overtalt den allierte ledelsen til å

gjennomføre operasjon Market Garden, en dristig operasjon der broene over elvene i det tyskokkuperte Nederland skulle tas slik at den videre invasjonen inn i Tyskland ville bli lettere. Operasjonen ble mislykket, dels fordi tyskerne kjente til de allierte planene, og dels fordi tyskerne hadde sterkere militær tilstedeværelse enn hva planene forutsatte. En hel britisk divisjon ble omringet og ødelagt av tyske styrker.

20 Tyskland mister kontrollen over Øst-Europa

Sommeren 1944 innledet de sovjetiske styrkene operasjon Bagration. Denne offensiven ble innledet på treårsdagen for den tyske invasjonen av Sovjetunionen, og ble derfor symbolsk viktig. Offensiven endte med at Hviterussland, det østlige Polen samt deler av Baltikum ble gjenerobret. Den tyske Armégruppe Sentrum fikk stygg medfart under denne offensiven, mye på grunn av Hitlers fanatiske motstand mot tilbaketrekninger.

Høsten 1944 sto den sovjetiske krigsmakten ved grensen til Romania. Romania hadde deltatt på tysk side i angrepet på Sovjetunionen, under ledelse av general Ion Antonescu. I slutten av august ble Antonescu kastet, og Romania skiftet side.

Samtidig prøvde Bulgaria å trekke seg ut av krigen. Bulgaria hadde deltatt i angrepene på Hellas og Jugoslavia, men hadde aldri erklært krig mot Sovjetunionen. Ledelsen i landet prøvde å forhandle om fred med de allierte, men den 8. september erklærte Sovjetunionen Bulgaria krig. Én uke senere var landet erobret.

Samtidig gikk sovjetiske styrker inn i Ungarn. Den 15. oktober erklærte Ungarns leder Miklós Horthy at krigen var over for Ungarns del, noe som gjorde at tyskerne straks avsatte ham. De tyske styrkene i landet begynte nå å rasere infrastrukturen, og da de siste tyske styrkene ble kastet ut av Ungarn i april 1945 var det et land i totalt kaos. Den røde armé overtok.

Da de sovjetiske styrkene nærmet seg Warszawa i august 1944, startet den polske motstandsbevegelsen Armia Krajowa et opprør mot de tyske okkupantene i byen. Dette førte til harde kamper mellom Waffen-SS og polakkene, men på grunn av manglende støtte til polakkene fra Den røde armé kunne tyskerne til slutt slå ned oppstanden. Etter at den polske ledelsen kapitulerte den 2. oktober begynte de tyske okkupantene å systematisk ødelegge byen, og da Den røde armé endelig erobret byen den 17. januar lå hele 85

21 Amerikansk erobring av Stillehavet

Amerikanske styrker invaderte øya Guadalcanal i august 1942. Dette var de alliertes første større offensiv under Stillehavskrigen, og endte med at de japanske styrkene trakk seg ut av Salomonøyene i 1943.

I løpet av 1943 og 1944 ble stadig flere øygrupper under japansk kontroll erobret av de allierte. New Britain og New Ireland ble gjenerobret i løpet av 1944, samtidig som britiske styrker begynte gjenerobringen av Burma.

De amerikanske styrkene møtte på intens japanske motstand under «øyhoppingen», da de japanske militære æresbegrepene gjorde at overgivelse av den største skam. Under slaget om Iwo Jima led det amerikanske marinekorps et tap på 20 000 mann, samtidig som 19 800 av de 20 000 japanske forsvarerne ble drept.

Våren 1945 begynte japanerne med de fryktede kamikazeangrepene. Disse angrepene var de angrepene som førte til størst amerikanske tap mot slutten av krigen, og ødela eller skadet 400 skip samt drepte 4900 amerikanske sjøfolk. Det var ikke bare fly som ble sendt ut på selvmordsoppdrag, i april ble verdens største slagskip IJN «Yamato» sendt på egen hånd mot en amerikansk flåte, noe som førte til at skipet raskt ble senket av amerikanske torpedobombere.

22 Tysklands nederlag

Mot slutten av 1944 var Tyskland hardt presset på alle fronter. Krigen til sjøs var tapt, Øst-Europa var falt i sovjeternes hender, og på vestfronten var de allierte overlegne så vel i luften som på bakken.

I desember satte den tyske hæren i gang en siste offensiv på vestfronten. I Ardenneroffensiven skulle den tyske hæren slå en kile i den allierte fronten, for så å gjenerobre Belgia og tvinge frem en våpenhvile med de allierte. Offensiven ble mislykket, og den 7. januar 1945 måtte tyskerne trekke seg tilbake.

Den allierte fremrykkingen inn i selve Tyskland sto nå for tur. Den tyske hæren kunne i 1945 ikke gjøre noe særlig motstand på vestfronten, og de allierte hærene kunne med letthet rykke østover.

Den 19. mars 1945 utstedte Hitler den såkalte Neroforordningen som gikk ut på at den brente jords strategi også skulle brukes i selve Tyskland. Dette var i tråd med hva som skjedde andre steder, som i Finnmark. De tyske befalshavende tok i bare liten grad strategien i bruk, og sparte befolkningen for store lidelser.

På østfronten fortsatte de blodige kampene. De tyske forsvarerne ble presset tilbake av den tallmessig totalt overlegne sovjetiske hæren, samtidig som

en strøm av tyske sivile flyktet fremfor den fremrykkende Røde armé. I løpet av januar var områdene øst for Oder i hovedsak erobret, og da Königsberg kapitulerte den 9. april kunne den endelige sovjetiske offensiven begynne.

Den 16. april satte 2,5 millioner sovjetiske tropper i gang angrepet på Berlin. Hitler hadde bestemt seg for å bli i byen, samtidig som han erklærte at byen skulle holdes for enhver pris. Etter to ukers harde kamper var mesteparten av byen kommet på sovjetiske hender, og den 30. april begikk Hitler selvmord i førerbunkeren.

Hitler hadde i sitt testamente utpekt Dönitz til ny rikspresident, og Joseph Goebbels til ny rikskansler. Dagen etter Hitlers selvmord tok imidlertid Goebbels selv sitt eget liv, noe som gjorde at Dönitz måtte utpeke Lutz Schwerin von Krosigk til ny kansler. Dönitz og von Krosigk hadde et noe mer realistisk syn på situasjonen enn Hitler, og gikk straks inn for å slutte fred med de allierte. Berlins forsvarere kapitulerte den 2. mai, og to dager senere kapitulerte de tyske styrkene i Nederland. Den 8. mai undertegnet Tyskland en betingelsesløs kapitulasjon overfor de allierte, og dagen etter ble dette gjentatt overfor de sovjetiske styrkene.

23 Japan kapitulerer

Etter amerikanernes erobring av øyene Okinawa og Iwo Jima var selve Japan nå kommet innenfor rekkevidde av amerikanske bombefly. Under ledelse av general Curtis LeMay ble en massiv bombekampanje satt i gang mot alle større japanske byer. I et bombeangrep mot Tokyo natt til den 10. mars 1945 omkom 100 000 japanere, samtidig som store deler av byen gikk med i flammehavet.

På tross av at den militære situasjonen etterhvert var blitt håpløs for Japan, nektet landets ledelse å kapitulere. Japanerne var forberedt på å forsvare fedrelandet for enhver pris, noe som gjorde at amerikanerne så etter alternativer til en kostbar invasjon.

Den 6. august ble byen Hiroshima bombet med en kjernefysisk bombe i det som var historiens første atomangrep. I angrepet, samt av senskader, døde ca. 200 000 japanere, samtidig som hele byen ble jevnet med jorden.

Den 8. august gikk Sovjetunionen til angrep på japanskkontrollert Mandshuria. Den sovjetiske offensiven førte til at den japanske keiser Hirohito bad regjeringen vurdere kapitulasjon, men sterke krefter strittet i mot og ønsket å fortsette kampen.

Dagen etter, den 9. august ble også byen Nagasaki utsatt for et atomangrep. Denne bomben var kraftigere enn den over Hiroshima, men førte likevel til færre dødsfall.

Ved utgangen av året hadde 74 000 mennesker omkommet som en følge av bombingene og 83 000 som følge av Sovjets invasjon. Nå gav endelig den japanske ledelsen opp, og den 15. august kapitulerte Japan. Denne dagen markerer «V J-Day» (Victory over Japan), men først 2. september regnes andre verdenskrig for offisielt slutt, med Japans underskrivelse av kapitulasjonserklæringen ombord på slagskipet USS «Missouri».

Figur 8: En sterkt skadet japansk kvinne etter det kjernefysiske bombeangrepet mot Hiroshima

24 Krediteringer

24.1 Tekstforfattere

De viktigste bidragsyterne til denne artikkelen er Kjetil Ree, Ulf Larsen, Pål Giørtz og Wikipedia-brukeren «Zerblatt». I tillegg har en lang rekke andre brukere bidratt med stort og smått. For en fullstendig liste over alle bidragsytere, se http://no.wikipedia.org/w/index.php?title=Andre_verdenskrig&action=history

Artikkelen er tilrettelagt for L^AT_EX/ PDF av Kjetil Ree.

24.2 Bildeliste

Side 5: Foto av Jevgenij Chaldei, Jochen Zimmermann, Robert F. Sargent og ukjent. Bilde satt sammen av Commons-brukeren «Dna-webmaster». Lisens: Creative Commons Attribution 2.5. Tilgjengelig på http://no.wikipedia.org/wiki/Bilde:WW2_TitlePicture_For_Wikipedia_Article.jpg

Side 9: Fra Muzej Revolucije Narodnosti Jugoslavije, eies nå av United States Holocaust Memorial Museum. Lisens: «public domain». Tilgjengelig på http://no.wikipedia.org/wiki/Bilde:Benito_Mussolini_and_Adolf_Hitler.jpg

Side 12: Plakat skapt av britiske myndigheter. Lisens: «public domain». Tilgjengelig på <http://no.wikipedia.org/wiki/Bilde:Plakat1940.jpg>

Side 15: Maleri av J.C. Schmitz-Westerholt, tilhører U.S. Naval Historical Center. Lisens: «public domain». Tilgjengelig på http://no.wikipedia.org/wiki/Bilde:Sinking_of_HMS_Hood.jpg

Side 20: Foto av Georgij Zelma, 1942. Fotografens enerett er utløpt. Tilgjengelig på http://no.wikipedia.org/wiki/Bilde:Soviet_soldiers_preparing_Stalingrad.jpg

Side 21: Foto fra Instytut Pamieci Narodowej, eies av United States Holocaust Memorial Museum. Lisens: «public domain». Tilgjengelig på http://no.wikipedia.org/wiki/Bilde:Krakow_Ghetto_06694.jpg

Side 25: Foto fra Imperial War Museum. Lisens: «public domain». Tilgjengelig på http://no.wikipedia.org/wiki/Bilde:Hamburg_after_the_1943_bombing.jpg

Side 30: Foto av Shunkichi Kikuchi, 1945. Fotografens enerett er utløpt. Tilgjengelig på http://no.wikipedia.org/wiki/Bilde:Victim_of_Atomic_Bomb_003.jpg

25 GNU Free Documentation License

Version 1.2, November 2002

Copyright c2000,2001,2002 Free Software Foundation, Inc.

51 Franklin St, Fifth Floor, Boston, MA 02110-1301 USA

Everyone is permitted to copy and distribute verbatim copies of this license document, but changing it is not allowed.

Preamble

The purpose of this License is to make a manual, textbook, or other functional and useful document “free” in the sense of freedom: to assure everyone the effective freedom to copy and redistribute it, with or without modifying it, either commercially or noncommercially. Secondly, this License preserves for the author and publisher a way to get credit for their work, while not being considered responsible for modifications made by others.

This License is a kind of “copyleft”, which means that derivative works of the document must themselves be free in the same sense. It complements the GNU General Public License, which is a copyleft license designed for free software.

We have designed this License in order to use it for manuals for free software, because free software needs free documentation: a free program should come with manuals providing the same freedoms that the software does. But this License is not limited to software manuals; it can be used for any textual work, regardless of subject matter or whether it is published as a printed book. We recommend this License principally for works whose purpose is instruction or reference.

1. APPLICABILITY AND DEFINITIONS

This License applies to any manual or other work, in any medium, that contains a notice placed by the copyright holder saying it can be distributed under the terms of this License. Such a notice grants a world-wide, royalty-free license, unlimited in duration, to use that work under the conditions stated herein. The “Document”, below, refers to any such manual or work. Any member of the public is a licensee, and is addressed as “you”. You accept the license if you copy, modify or distribute the work in a way requiring permission under copyright law.

A “Modified Version” of the Document means any work containing the Document or a portion of it, either copied verbatim, or with modifications and/or translated into another language.

A “Secondary Section” is a named appendix or a front-matter section of the Document that deals exclusively with the relationship of the publishers or authors of the Document to the Document’s overall subject (or to related matters) and contains nothing that could fall directly within that overall subject. (Thus, if the Document is in part a textbook of mathematics, a Secondary Section may not explain any mathematics.) The relationship could be a matter of historical connection with the subject or with related matters, or of legal, commercial, philosophical, ethical or political position regarding them.

The “Invariant Sections” are certain Secondary Sections whose titles are designated, as being those of Invariant Sections, in the notice that says that the Document is released under this License. If a section does not fit the above definition of Secondary then it is not allowed to be designated as Invariant. The Document may contain zero Invariant Sections. If the Document does not identify any Invariant Sections then there are none.

The “Cover Texts” are certain short passages of text that are listed, as Front-Cover Texts or Back-Cover Texts, in the notice that says that the Document is released under this License. A Front-Cover Text may be at most 5 words, and a Back-Cover Text may be at most 25 words.

A “Transparent” copy of the Document means a machine-readable copy, represented in a format whose specification is available to the general public, that is suitable for revising the document straightforwardly with generic text editors or (for images composed of pixels) generic paint programs or (for drawings) some widely available drawing editor, and that is suitable for input to text formatters or for automatic translation to a variety of formats suitable for input to text formatters. A copy made in an otherwise Transparent file format whose markup, or absence of markup, has been arranged to thwart or discourage subsequent modification by readers is not Transparent. An image format is not Transparent if used for any substantial amount of text. A copy that is not “Transparent” is called “Opaque”.

Examples of suitable formats for Transparent copies include plain ASCII without markup, Texinfo input format, LaTeX input format, SGML or XML using a publicly available DTD, and standard-conforming simple HTML, PostScript or PDF designed for human modification. Examples of transparent image formats include PNG, XCF and JPG. Opaque formats include proprietary formats that can be read and edited only by proprietary word processors, SGML or XML for which the DTD and/or processing tools are not generally available, and the machine-generated HTML, PostScript or

PDF produced by some word processors for output purposes only.

The “Title Page” means, for a printed book, the title page itself, plus such following pages as are needed to hold, legibly, the material this License requires to appear in the title page. For works in formats which do not have any title page as such, “Title Page” means the text near the most prominent appearance of the work’s title, preceding the beginning of the body of the text.

A section “Entitled XYZ” means a named subunit of the Document whose title either is precisely XYZ or contains XYZ in parentheses following text that translates XYZ in another language. (Here XYZ stands for a specific section name mentioned below, such as “Acknowledgements”, “Dedications”, “Endorsements”, or “History”.) To “Preserve the Title” of such a section when you modify the Document means that it remains a section “Entitled XYZ” according to this definition.

The Document may include Warranty Disclaimers next to the notice which states that this License applies to the Document. These Warranty Disclaimers are considered to be included by reference in this License, but only as regards disclaiming warranties: any other implication that these Warranty Disclaimers may have is void and has no effect on the meaning of this License.

2. VERBATIM COPYING

You may copy and distribute the Document in any medium, either commercially or noncommercially, provided that this License, the copyright notices, and the license notice saying this License applies to the Document are reproduced in all copies, and that you add no other conditions whatsoever to those of this License. You may not use technical measures to obstruct or control the reading or further copying of the copies you make or distribute. However, you may accept compensation in exchange for copies. If you distribute a large enough number of copies you must also follow the conditions in section 3.

You may also lend copies, under the same conditions stated above, and you may publicly display copies.

3. COPYING IN QUANTITY

If you publish printed copies (or copies in media that commonly have printed covers) of the Document, numbering more than 100, and the Document’s license notice requires Cover Texts, you must enclose the copies in

covers that carry, clearly and legibly, all these Cover Texts: Front-Cover Texts on the front cover, and Back-Cover Texts on the back cover. Both covers must also clearly and legibly identify you as the publisher of these copies. The front cover must present the full title with all words of the title equally prominent and visible. You may add other material on the covers in addition. Copying with changes limited to the covers, as long as they preserve the title of the Document and satisfy these conditions, can be treated as verbatim copying in other respects.

If the required texts for either cover are too voluminous to fit legibly, you should put the first ones listed (as many as fit reasonably) on the actual cover, and continue the rest onto adjacent pages.

If you publish or distribute Opaque copies of the Document numbering more than 100, you must either include a machine-readable Transparent copy along with each Opaque copy, or state in or with each Opaque copy a computer-network location from which the general network-using public has access to download using public-standard network protocols a complete Transparent copy of the Document, free of added material. If you use the latter option, you must take reasonably prudent steps, when you begin distribution of Opaque copies in quantity, to ensure that this Transparent copy will remain thus accessible at the stated location until at least one year after the last time you distribute an Opaque copy (directly or through your agents or retailers) of that edition to the public.

It is requested, but not required, that you contact the authors of the Document well before redistributing any large number of copies, to give them a chance to provide you with an updated version of the Document.

4. MODIFICATIONS

You may copy and distribute a Modified Version of the Document under the conditions of sections 2 and 3 above, provided that you release the Modified Version under precisely this License, with the Modified Version filling the role of the Document, thus licensing distribution and modification of the Modified Version to whoever possesses a copy of it. In addition, you must do these things in the Modified Version:

- A. Use in the Title Page (and on the covers, if any) a title distinct from that of the Document, and from those of previous versions (which should, if there were any, be listed in the History section of the Document). You may use the same title as a previous version if the original publisher of that version gives permission.

- B. List on the Title Page, as authors, one or more persons or entities responsible for authorship of the modifications in the Modified Version, together with at least five of the principal authors of the Document (all of its principal authors, if it has fewer than five), unless they release you from this requirement.
- C. State on the Title page the name of the publisher of the Modified Version, as the publisher.
- D. Preserve all the copyright notices of the Document.
- E. Add an appropriate copyright notice for your modifications adjacent to the other copyright notices.
- F. Include, immediately after the copyright notices, a license notice giving the public permission to use the Modified Version under the terms of this License, in the form shown in the Addendum below.
- G. Preserve in that license notice the full lists of Invariant Sections and required Cover Texts given in the Document's license notice.
- H. Include an unaltered copy of this License.
- I. Preserve the section Entitled "History", Preserve its Title, and add to it an item stating at least the title, year, new authors, and publisher of the Modified Version as given on the Title Page. If there is no section Entitled "History" in the Document, create one stating the title, year, authors, and publisher of the Document as given on its Title Page, then add an item describing the Modified Version as stated in the previous sentence.
- J. Preserve the network location, if any, given in the Document for public access to a Transparent copy of the Document, and likewise the network locations given in the Document for previous versions it was based on. These may be placed in the "History" section. You may omit a network location for a work that was published at least four years before the Document itself, or if the original publisher of the version it refers to gives permission.
- K. For any section Entitled "Acknowledgements" or "Dedications", Preserve the Title of the section, and preserve in the section all the substance and tone of each of the contributor acknowledgements and/or dedications given therein.

- L. Preserve all the Invariant Sections of the Document, unaltered in their text and in their titles. Section numbers or the equivalent are not considered part of the section titles.
- M. Delete any section Entitled “Endorsements”. Such a section may not be included in the Modified Version.
- N. Do not retitle any existing section to be Entitled “Endorsements” or to conflict in title with any Invariant Section.
- O. Preserve any Warranty Disclaimers.

If the Modified Version includes new front-matter sections or appendices that qualify as Secondary Sections and contain no material copied from the Document, you may at your option designate some or all of these sections as invariant. To do this, add their titles to the list of Invariant Sections in the Modified Version’s license notice. These titles must be distinct from any other section titles.

You may add a section Entitled “Endorsements”, provided it contains nothing but endorsements of your Modified Version by various parties—for example, statements of peer review or that the text has been approved by an organization as the authoritative definition of a standard.

You may add a passage of up to five words as a Front-Cover Text, and a passage of up to 25 words as a Back-Cover Text, to the end of the list of Cover Texts in the Modified Version. Only one passage of Front-Cover Text and one of Back-Cover Text may be added by (or through arrangements made by) any one entity. If the Document already includes a cover text for the same cover, previously added by you or by arrangement made by the same entity you are acting on behalf of, you may not add another; but you may replace the old one, on explicit permission from the previous publisher that added the old one.

The author(s) and publisher(s) of the Document do not by this License give permission to use their names for publicity for or to assert or imply endorsement of any Modified Version.

5. COMBINING DOCUMENTS

You may combine the Document with other documents released under this License, under the terms defined in section 4 above for modified versions, provided that you include in the combination all of the Invariant Sections of all of the original documents, unmodified, and list them all as Invariant

Sections of your combined work in its license notice, and that you preserve all their Warranty Disclaimers.

The combined work need only contain one copy of this License, and multiple identical Invariant Sections may be replaced with a single copy. If there are multiple Invariant Sections with the same name but different contents, make the title of each such section unique by adding at the end of it, in parentheses, the name of the original author or publisher of that section if known, or else a unique number. Make the same adjustment to the section titles in the list of Invariant Sections in the license notice of the combined work.

In the combination, you must combine any sections Entitled “History” in the various original documents, forming one section Entitled “History”; likewise combine any sections Entitled “Acknowledgements”, and any sections Entitled “Dedications”. You must delete all sections Entitled “Endorsements”.

6. COLLECTIONS OF DOCUMENTS

You may make a collection consisting of the Document and other documents released under this License, and replace the individual copies of this License in the various documents with a single copy that is included in the collection, provided that you follow the rules of this License for verbatim copying of each of the documents in all other respects.

You may extract a single document from such a collection, and distribute it individually under this License, provided you insert a copy of this License into the extracted document, and follow this License in all other respects regarding verbatim copying of that document.

7. AGGREGATION WITH INDEPENDENT WORKS

A compilation of the Document or its derivatives with other separate and independent documents or works, in or on a volume of a storage or distribution medium, is called an “aggregate” if the copyright resulting from the compilation is not used to limit the legal rights of the compilation’s users beyond what the individual works permit. When the Document is included in an aggregate, this License does not apply to the other works in the aggregate which are not themselves derivative works of the Document.

If the Cover Text requirement of section 3 is applicable to these copies of the Document, then if the Document is less than one half of the entire aggregate, the Document’s Cover Texts may be placed on covers that bracket the Document within the aggregate, or the electronic equivalent of covers if the Document is in electronic form. Otherwise they must appear on printed covers that bracket the whole aggregate.

8. TRANSLATION

Translation is considered a kind of modification, so you may distribute translations of the Document under the terms of section 4. Replacing Invariant Sections with translations requires special permission from their copyright holders, but you may include translations of some or all Invariant Sections in addition to the original versions of these Invariant Sections. You may include a translation of this License, and all the license notices in the Document, and any Warranty Disclaimers, provided that you also include the original English version of this License and the original versions of those notices and disclaimers. In case of a disagreement between the translation and the original version of this License or a notice or disclaimer, the original version will prevail.

If a section in the Document is Entitled “Acknowledgements”, “Dedications”, or “History”, the requirement (section 4) to Preserve its Title (section 1) will typically require changing the actual title.

9. TERMINATION

You may not copy, modify, sublicense, or distribute the Document except as expressly provided for under this License. Any other attempt to copy, modify, sublicense or distribute the Document is void, and will automatically terminate your rights under this License. However, parties who have received copies, or rights, from you under this License will not have their licenses terminated so long as such parties remain in full compliance.

10. FUTURE REVISIONS OF THIS LICENSE

The Free Software Foundation may publish new, revised versions of the GNU Free Documentation License from time to time. Such new versions will be similar in spirit to the present version, but may differ in detail to address new problems or concerns. See <http://www.gnu.org/copyleft/>.

Each version of the License is given a distinguishing version number. If the Document specifies that a particular numbered version of this License “or any later version” applies to it, you have the option of following the terms and conditions either of that specified version or of any later version that has been published (not as a draft) by the Free Software Foundation. If the Document does not specify a version number of this License, you may choose any version ever published (not as a draft) by the Free Software Foundation.

ADDENDUM: How to use this License for your documents

To use this License in a document you have written, include a copy of the License in the document and put the following copyright and license notices just after the title page:

Copyright c YEAR YOUR NAME. Permission is granted to copy, distribute and/or modify this document under the terms of the GNU Free Documentation License, Version 1.2 or any later version published by the Free Software Foundation; with no Invariant Sections, no Front-Cover Texts, and no Back-Cover Texts. A copy of the license is included in the section entitled “GNU Free Documentation License”.

If you have Invariant Sections, Front-Cover Texts and Back-Cover Texts, replace the “with ... Texts.” line with this:

with the Invariant Sections being LIST THEIR TITLES, with the Front-Cover Texts being LIST, and with the Back-Cover Texts being LIST.

If you have Invariant Sections without Cover Texts, or some other combination of the three, merge those two alternatives to suit the situation.

If your document contains nontrivial examples of program code, we recommend releasing these examples in parallel under your choice of free software license, such as the GNU General Public License, to permit their use in free software.